

ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ

Олександр Желіба

●

ПЕЧАТКИ НІЖИНСЬКОГО КОЗАЧОГО ПОЛКУ

Як установи полкові та сотенні канцелярії склались наприкінці XVII ст. У період становлення вони діяли спільно із магістратами і ратушами міст та містечок, тому документи міських і козачих установ мають спільну печатку¹.

У ці ж часи поширюється тенденція у колі козацької старшини до використання у діловодстві власної печатки, де зображувались емблеми (герби) і аббревіатура імені та посади.

Указом Сенату 1730 року затверджено герби за козацькими полками. За цим указом Ніжинський козацький полк отримав герб, де у верхньому червоному полі - потиск двох рук, у нижньому блакитному - кадуцей². Герб символізував Ніжин як козацький торговий центр. Тоді ж була зроблена суто полкова печатка, яка містила герб і була вживана наступними полковниками І. Хрущовим, І. Божичем, С. Кочубеем, П. Розумовським (мал. 15)³.

Використання полковою канцелярією однієї печатки внесло стабільність у діловодство. Виходячи з цього, свої печатки почали з'являтися і в окремих сотнях полку. Ордером гетьмана Розумовського від 18 березня 1755 року на сотенних прапорах з одного боку потрібно було розміщувати герб “козак із самопалом”, а з іншого - герб із печатки сотні⁴.

У Ніжинській філії Чернігівського обласного державного архіву (НФЧОДА) нами виявлено ряд сотенних печаток Ніжинського полку, які розкривають особливості козацької символіки другої половини XVIII ст.

Батурицької с. - 1 примірник, 1782 р., паперово-воскова, прямокутна зі зрізаними кутами, розмір 26x28 мм. Зображення: у центрі прапор і хоругва, під нею три схрещені стріли, справа хрест, під ним три стріли (вістря донизу), внизу шабля в горизонтальному положенні руків'ям вліво, лезом догори, зліва від хоругви літера “П”, вгорі - “С”, справа - “Б”, тобто “П[ечать] С[отенна] Б[атурицька]” (мал. 1)⁵.

Бахмацької с. - 2 прим., 1782 р., паперово-воскова, овальна, розмір 23x28 мм. Зображення пошкоджене: овальний щит покритий забралом із короною та наметом. На щиті напис: “ПЕЧАТЬ СОТНИ БА[ХМАЦКОЇ]” (мал. 2)⁶.

Борзнянської с. - 2 прим., 1782 р., паперово-воскова, овальна, розмір 24x29 (?) мм. Пошкоджена знизу. Зображення: в центрі хрест, під ним півмісяць рогами догори, над хрестом дві шестикутні зірки і корона, під півмісяцем дві перехрещені галузки. Понад верхнім краєм щита іде напис: “ПЕЧАТЬ СОТНЬ БОР-ЗЕНСКОЙ” (мал. 3)⁷.

Глухівської с. - 1 прим., 1746 р., паперово-воскова, овальна. Зображення: у

центрі хрест, під ним півмісяць рогами догори, над хрестом дві шестикутні зірки, під півмісяцем дві перехрещені гілки. Понад верхнім краєм щита іде напис: “ПЕЧАТЬ СОТНЬ ГЛУХОВСКОЙ” (мал. 14)⁸.

Вертіївської с. - 1 прим., 1782 р., паперово-воскова, прямокутна зі зрізаними кутами, розмір 15x20 мм. Зображення: у центрі знак, увінчаний короною і обрамлений перехрещеними знизу гілками. Не виключається варіант, що це печатка посадової особи. (мал. 4)⁹.

Заньковецької с. - 1 прим., 1782 р., паперово-воскова, овальна, розмір 33x35 мм. Зображення аналогічне зображенню на печатці Ніжинського полку. Напис: “ПЕЧАТЬ ПОЛКУ НЬЖИНСКОГО СОТНИ ЗАНКОВСКОЙ” (мал. 5)¹⁰.

Івангородської с. - 1 прим., 1782 р., паперово-воскова, овальна, розмір 24x27 (?) мм. Відсутня нижня частина. Зображення: овальний щит покрито заборолом із короною та наметом. На щиті напис: “ПЕЧАТЬ СОТНИ ИВАНГОР[ОДСКОЙ]” (мал. 6)¹¹.

Конотопської с. - 1 прим., 1782 р., паперово-воскова, кругла, діаметр 24 мм. Зображення: кавалерійський хрест, зліва нього півмісяць із зіркою, справа - знак подібний літері “П”. Напис не зберігся (мал. 7)¹².

Ніжинської другої с. - 1 прим., 1782 р., паперово-воскова, кругла, діаметр 29 мм. Зображення: в центрі овального щита кавалерійський хрест, щит увінчаний заборолом із короною і наметом (?). По колу іде напис: “* ПЕЧАТЬ СОТ[НИ ВТОРОИ ПОЛКОВОИ НЬ]ЖИНСКОЙ” (мал. 12)¹³.

Ніжинської третьої с. - 1 прим., 1782 р., паперово-воскова, кругла, діаметр 28 мм. Зображення: в овальному щиті перехрещені стріла і шабля вістрям донизу, над ними хрест, щит покритий мантиєю і короною. Напис пошкоджений: “* ПЕЧАТЬ * СОТНИ [* ТРЕТЕИ * ПОЛКОВОИ *] НЬЖИНСКОЙ” (мал. 13)¹⁴.

Ніжинської четвертої с. - прим., 1782 р., паперово-воскова, кругла, діаметр 30 мм. Зображення аналогічне зображенню на печатці Ніжинського полку. Напис пошкоджений: “* ПЕЧАТЬ СОТНЬ Ч[ЕТВЕРТОИ ПОЛКОВОИ] НЬЖИНСКОЙ” (мал. 8)¹⁵.

Попівської - 3 прим., 1782 р., паперово-воскова, кругла, діаметр 32 мм. Зображення: в центрі кавалерійський хрест, зліва півмісяць із шестикутною зіркою, справа невідомий знак, згори мотузка з китицями. Напис: “* ПЕЧАТЬ ПОЛКУ НЬЖИНСКОГО СОТНИ ПОПОВСКОЙ” (мал. 9)¹⁶.

Прохорівська - 2 прим., 1782 р., паперово-воскова, прямокутна із зрізаними кутами, розмір 22x22 мм. Зображення: на німецькому щиті хрест на серці, обрамлений знизу перехрещеними гілками, над щитом забороло із наметом і трьома страусовими перами, знизу щит обрамлений двома перехрещеними гілками. Напис справа: “ПЕЧАТЬ СОТНИ”, зліва: “ПРОХОРОВОИ” (мал. 10)¹⁷.

Шаповалівської с. - 1 прим., 1782 р., паперово-воскова, кругла, діаметр 19 мм. Зображення: на щиті французької форми ягня із прапорцем, над щитом корона, справа і зліва орнамент. Не виключається, що це печатка посадової особи (мал. 11)¹⁸.

У наш час, коли місцеві громади здобувають все більше прав, необхідно повернути символи самоврядування: герб, прапор, печатку із гербом. А тим населеним пунктам, які колись були сотенними містечками, потрібно використати досвід предків і розробити власні герби саме на основі сотенних печаток.

Джерела та література:

1. Грибова Ніна. Печатки адміністративно-судових установ Лівобережної України XVIII ст. // Записки НТШ. – Львів, 1991. - Т. 222. - С. 271.
2. Морозов. О. Историчный герб Ніжина // Знак. - 1994. № 5. - С. 12.
3. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. 1., - Спр. 4. - Арк. 189.
4. В. Стафійчук. Роль Генеральної військової канцелярії у забезпеченні прапорами полків, сотень і окремих частин Гетьманщини // Знак. - 1997. № 13. - С. 4.
5. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. 1. - Спр. 4. - Арк. 60.
6. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. 1. - Спр. 4. - Арк. 223, 336.
7. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. 1. - Спр. 4. - Арк. 195.
8. Румянцева В. Эмблемы городов и земель Левобережной Украины. - К., 1986. - С. 57.
9. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. 1. - Спр. 4. - Арк. 45.
10. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. 1. - Спр. 1. - Арк. 18.
11. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. 1. - Спр. 4. - Арк. 140.
12. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. 1. - Спр. 1. - Арк. 207.
13. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. 1. - Спр. 4. - Арк. 126.
14. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. 1. - Спр. 4. - Арк. 62.
15. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. 1. - Спр. 1. - Арк. 64.
16. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. 1. - Спр. 4. - Арк. 33, 74, 139.
17. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. 1. - Спр. 4. - Арк. 150; спр. 1, арк. 17.
18. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. 1. - Спр. 4. - Арк. 30.

